

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АКМЕОЛОГІЇ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

**Канішевський С.М.¹, Россипчук І.О.¹, Човнюк Ю.В.¹,
Іванова О.І.², Іванов Є.О.³**

¹Київський національний університет будівництва і архітектури

²Дошкільний навчальний заклад компенсуючого типу № 146 м. Києва

³Загальноосвітня школа № 324 м. Києва

Анотація. Робота присвячена ретельному встановленню та аналізу основних характеристик розвитку та самореалізації людини, яка займається фізичною культурою, спортом з позицій системно-цілісного підходу, а також основних функцій акмеолого-педагогічної культури як самої людини, так і викладачів, тренерів, вихователів, методистів з фізичного виховання, задіяних в учбово-виховному та навчально-тренувальному процесі цієї людини.

Ключові слова: концептуальні засади, акмеологія, вдосконалення, система фізичного виховання, навчальні заклади України.

Відомо [1], що усвідомлення людьми своєї феноменальності, що характеризується взаємним проникненням, сполученням, співпадінням та проявом законів природи та суспільства, з акмеологічної точки зору виступає важливою передумовою їх продуктивної самореалізації як індивідів, особистостей, суб'єктів професійної праці (у майбутньому) та індивідуальностей. Саме тому до тих, хто, зокрема, займається фізичною культурою (дошкільнята, учні, студенти), психологія та її новий напрям — акмеологія, педагогіка та інші науки проявляють усе зростаючий прямий інтерес. Вони на основі досягнень природничих, суспільних та технологічних наук сприяють людині в усвідомленні нею даної їй феноменальності, а також допомагають у розвитку й продуктивному використанні потенційних та діяльнісно-поведінських можливостей.

Мета роботи полягає у встановленні основних характеристик розвитку та самореалізації людини, яка займається фізичною культурою, спортом з позицій системно-цілісного підходу, а також основних функцій акмеолого-педагогічної культури як самої людини, так і викладачів, тренерів, вихователів, методистів з фізичного виховання, задіяних в учбово-виховному та навчально-тренувальному процесі цієї людини.

Важливою характеристикою розвитку та самореалізації людини з позицій системно-цілісного підходу виступає акмеолого-педагогічна культура (й, зокрема, фізична культура як її складова). Вона синтезує усі запитувані складові загальної культури, актуалізуючись та проявляючись у відповідності зі стратегією життя й потребами людини у

творчій самореалізації. Являючись за своєю сутністю критерієм розвитку та реалізації творчого потенціалу людини, вона окреслює модель, алгоритм та технологію досягнення ним цієї мети в умовах повсякденного життя, навчання, тренування. Акмеолого-педагогічна культура має власну структуру, зміст, функції, процесуальні якісно-кількісні характеристики та сукупні результати. При цьому її фундаментальним компонентом виступає педагогічна культура.

На основі сформованої акмеолого-педагогічної культури людині (студенту, учню, зокрема), як і будь-якому у недалекому майбутньому (після закінчення ВНЗ, школи, технікуму та ін.) фахівцю, представляється можливість успішно вирішувати задачі своєї професійної кар'єри. Тут ключове значення має її професійна компетентність. Вона, як міра (критерій), характеристика та визначальна умова фахової майстерності суб'єкта професійної праці (окремо узятото професіонала, виробничого колективу та ін.), стає визначальним фактором у досягненні намічених цілей. Для цього від людини вимагається бачення її змістовних аспектів та оволодіння продуктивною практикою професіоналізації — досягнення високих рівнів професійної компетентності, котра забезпечує успіх його професійної праці (у майбутньому) та усієї службової кар'єри.

Реальності майбутньої професійної праці, служби такі, що для реалізації у своїй діяльності виховної та педагогічної функцій менеджера (інженера, керівника виробництва та ін.) необхідно мати досить високий рівень загальної та акмеолого-педагогічної культури.

Оскільки культура є багатограним та цілісним соціальним утворенням, то вона включає у себе матеріальні та духовні компоненти. Вона проявляє себе у різних сферах суспільної свідомості у вигляді конкретних моделей: «політична культура», «правова культура», «художня (мистецька) культура», «фізична культура», «професійна культура», «військова культура» та ін. Поряд з цими загальними моделями стосовно до діяльності менеджера (інженера), які є випускниками ВНЗ, існують й більш окреслені окремі моделі. До них відносяться такі, як «інженерна культура», «технічна культура», «управлінська культура» та ін. У процесі формування основних компонентів культури, котрі запитувані інтересами професійної діяльності/служби та потребами самої людини (наприклад, колишнього студента ВНЗ), сучасні керівники пріоритетне місце відводять вдосконаленню системно-цілісної, інтегративної освіти — акмеолого-педагогічної культури.

Перед тим, як дати визначення останнього терміну, слід зазначити, що таке сучасна акмеологія і якими методами наукового дослідження вона користується. Згідно з [1], акмеологія — наука, що виникла на стику природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін, й вивчає феноменологію, закономірності та механізми розвитку людини на ступені її зрілості і особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку, так званого АКМЕ. **Методика акмеологічного дослідження** полягає у описові концепції, інструментарію та процедури вивчення цілісного феномену, що у кінцевому випадку й визначає сукупність прийомів, способів організації та регуляції дослідження, порядок їх застосування й інтерпретації отриманих результатів. Зокрема, у акмеологічному дослідженні особистості активно застосовуються акмеограми професіонала. Останні є описом усіх сторін його праці (професійної діяльності, повсякденних відносин, особистісного розвитку й сукупного результату праці) й впливаючих з нього вимог до індивідуально-психологічних та психофізіологічних особливостей спеціаліста. Акмеограма орієнтує спеціаліста на виявлення, продуктивний розвиток та застосування творчого потенціалу й феноменологічної цілісності, коли він поданий одночасно і як індивід, і як суб'єкт праці, і як особистість, і як індивідуальність.

Повертаючись до поняття акмеолого-педагогічної культури, з позицій системно-цілісного підходу її можна розцінювати як важливу характеристику розвитку та самореалізації, діяльності та спілкування людини у освітянському просторі (середовищі). Вона синтезує усі запитувані складові загальної культури, актуалізуючись та проявляючись у відповідності з її стратегією життя та потребами

у творчій самореалізації. Як зазначено вище, акмеолого-педагогічна культура має власні структуру, функції, процесуальні якісно-кількісні характеристики та сукупні результати. Розглянемо детально усі названі її сторони.

Структура акмеологічної культури розкриває ієрархію (диспозиції) її компонентів та взаємозв'язки між ними. У ній можна виділити два взаємно обумовлені, активно спряжені блоки — потенційний та діяльнісно-поведінський. Все раціональне й відчуття, акумульовані у людині (незалежно від того, начальник вона чи підлеглий), виражають приховану чи потенційну сторону оволодіння досвідом, котрий несуть у собі суспільство, природа та безпосередні їх складові, що присутні у повсякденній роботі або службі.

Ступінь відповідності набутого досвіду розмаїттю оточуючого світу характеризує рівень культури людини. Ця сторона культури проявляє себе у конкретних діях і вчинках, надає праці людини конкретно виражений характер. Вона представляє діяльнісно-поведінську складову акмеологічної культури керівника. Тут внутрішнє багатство управління втілюється у образ життя, професійної праці та створювані продукти праці (матеріальні, соціальні, духовні).

Зміст акмеолого-педагогічної культури менеджера (керівника виробничої ланки), яким у недалекому майбутньому може стати, зокрема, колишній студент-випускник ВНЗ України, включає такі компоненти: духовно-моральну досконалість, менталітет, професійну компетентність, психолого-педагогічну підготовленість.

Духовно-моральна досконалість передбачає сформованість морально-ціннісної концепції щодо оволодіння найкращими зразками та досвідом людської культури на рівні загальнолюдських, національно-етнічних, професійних та особистісно-гуманістичних цінностей. Такий процес акмеологія розглядає як відтворюючий взаємний обмін, а не як споживацтво з боку керівника-автократів. Досягнення даної мети можливе при активному залученні трьох видів технологій вдосконалення керівника: освітніх (традиційні — виховання й ретроспективно-репродуктивне навчання, та інноваційне — навчаюча співтворчість), самоосвітніх та інформаційних технологій. Зазначені технології разом з вирішенням інших задач забезпечують формування, наприклад, духовно-моральних цінностей майбутнього керівника.

Менталітет як змістовний компонент акмеолого-педагогічної культури керівника характеризує те загальне й суттєве, що визначає його індивідуальність, котра проявляє себе у самостійному намаганні до активного саморозвитку й нарощуванню креативного (творчого) потенціалу, ініціативному збагаченні себе у спілкуванні з іншими суб'єктами

професійної діяльності і на цій основі культивування свого стилю діяльності як статусного керівника, визнаного лідера, компетентного професіонала. Така особливість позиції, діяльності й поведінки як найважливіша складова акмеолого-педагогічної культури виступає у якості ведучої позитивної ознаки менталітету сучасного менеджера. Вона може бути досягнута ним, якщо буде ясно зрозумілою сутність проблеми для послідовного її розв'язку, а також цілісно використані продуктивна модель, алгоритм і технологія досягнення мети.

Відомо [1], що основним (ключовим) ланцюгом акмеологічної культури керівника (у т.ч. педагога, тренера-викладача, методиста-вихователя з фізичного виховання у вищому навчальному закладі (ВНЗ), загальноосвітній школі, дошкільному навчальному закладі) є його професійна компетентність. Вона дозволяє йому успішно приймати участь у повсякденній професійній діяльності, праці й виконувати різноманітні її види. У кожній з них синтезуються знання й підготовленість до виконання практичної дії.

Діяльнісна підготовленість педагога (як і його учня) включає такі сформовані й успішно реалізовані особливості, як цілісно-концептуальний підхід до праці, аксіологія у керівництві підлеглими (визнання їх цінності), оптимальна технологічність у виконанні посадових функцій, службова етичність, володіння прийомами психофізіологічної саморегуляції, самоорганізації, самокорекції й саморозвитку.

Важливим компонентом акмеолого-педагогічної культури керівника (педагога, тренера-викладача, методиста-вихователя з фізичного виховання у ВНЗ, загальноосвітній школі, дошкільному навчальному закладі) і його підлеглого (малюка, учня, студента) є їх безпосередня психолого-педагогічна підготовленість. Вона характеризує готовність та здатність вирішувати задачі повсякденної праці (занять з фізичного виховання та спорту) і повсякденного життя, спираючись на принципи педагогіки, психології та інших наук, а також безпосередньо приймати участь в учбово-виховному процесі й надавати педагогічну спрямованість всім сторонам професійної діяльності, праці, навчання.

Психолого-педагогічна підготовленість поряд з такими характеристиками, як знання проблеми, що вирішується, сформованість позицій, та іншими відрізняється здатністю керівника творчо підходити до моделювання, алгоритмізації (системності), а також вміло використовувати психолого-педагогічні технології у практичній діяльності. Саме вони об'єднують технології дослідження, технології конструювання, технології управління, технології безпосередньої організації учбово-виховного і діяльнісного процесу.

Всі зазначені вище структурно змістовні компоненти акмеолого-педагогічної культури

взаємопов'язані. У цілісному єднанні вони призначені для виконання важливих функцій у житті та праці конкретної особистості. У числі основних функцій акмеолого-педагогічної культури керівника (педагога-викладача і, зокрема, випускника ВНЗ) можна виділити наступні: пізнавально-гносеологічну, екологічну, регулятивну, інваріантну, інтегративну. Їх зміст полягає у виявленні, розвитку та залученні творчого потенціалу керівника у сфері свого основного соціального призначення. Їх реалізація у сукупності та кожної окремо забезпечує керівникові ефективне виконання обов'язків у процесі праці при оптимальному залученні творчого потенціалу.

Пізнавально-гносеологічна функція вирішує двоєдину задачу. З однієї сторони, вона дозволяє досліджувати, системно описувати й пояснювати виникаючі проблеми з позицій сучасної науки. З іншої сторони — забезпечує залучення сучасних знань для ефективного формування й застосування творчого потенціалу підлеглого у інтересах роботи (служби) й задоволення комплексу його потреб (у т.ч. бажання бути фізично досконалим).

„Екологічна“ функція призначена забезпечити керівникові дотримання моральних принципів, сучасних наукових рекомендацій та реалізацію оптимальної моделі, алгоритму та технології професійної праці та повсякденного життя. Особливе її призначення полягає у тому, щоб різні сторони праці (професійної діяльності, повсякденних відносин, особистого розвитку) не ототожнювались й не розчинялись у ній, а мали предметно спрямований характер. На основі реалізації „екологічної“ функції стає можливим здійснювати пріоритетну діяльність не на шкоду іншим компонентам праці і життєвої стратегії конкретного підлеглого.

Механізм реалізації „екологічної“ функції суттєво відрізняється від усіх інших. Тут зовнішній вплив, який досягається за рахунок реалізації даної функції, передбачає як прямий науково обґрунтований вплив, так і опосередкований вплив на підлеглих. Керівник створює такі оточуючі умови, приводить у дію такі фактори чи середовище (матеріальні, соціальні, психологічні та ін.), котрі забезпечують реалізацію дій та вчинків підлеглих у відповідності з його задумкою. Слід підкреслити, що особливо необхідна в управлінні «моральна та психологічна екологічність».

Регулятивна функція виконує роль внутрішньої детермінанти керівника, котра обумовлює системний, впорядкований й цілеспрямований характер формування, розвитку й оптимального застосування його потенціалу. Її реалізація дозволяє надати оптимальну технологічність праці, враховуючи на всіх її етапах дію соціально-психологічного фактору. Регулятивна функція акмеолого-педагогічної культури керівника найбільш яскраво проявляє

себе в управлінській діяльності, організації учбово-педагогічного процесу, самовдосконаленні.

Інваріантна функція детермінує просування менеджера до власних вершин розвитку й самореалізації. Головною сферою прояву феноменальних можливостей керівника є служба, у процесі котрої він приймає участь в усіх сторонах професійної діяльності (праці). Отже, пріоритетною сферою для реалізації інваріантної функції виступає творча професіоналізація керівника (менеджера, педагога). При цьому особливе місце у ній займає формування акмеологічних інваріантів. Вони є основними внутрішніми збудниками творчого розвитку й самореалізації. Одним з таких ефективних збудників саморуху службовця до власної вершини, яка зветься АКМЕ, є мотивація досягнення. Її чітко можна спочатку реалізовувати на заняттях з фізичного виховання у дошкільних навчальних закладах, школі, ВНЗ та у спортивній діяльності.

Інтегративна функція забезпечує цілісність процесу розвитку та застосування менеджером акмеолого-педагогічної культури. Головне її призначення полягає у тому, щоб дана культура несла продуктивний характер. Інтегративне призначення акмеолого-педагогічної культури проявляє себе у досягненні єдності пізнання і соціально ціннісної практичної дії у відповідності зі стратегією життя конкретної людини. Воно досягається за рахунок реалізації усіх зазначених вище функцій. Це дозволяє синтезувати знання, продуктивний досвід та інноваційні дії у відповідності з концепцією життя та обраним видом професійної діяльності.

Висновки

1. Вдосконалення акмеолого-педагогічної культури менеджера (випускника ВНЗ, зокрема) доцільно здійснювати за наступними напрямками:

- оволодіння знаннями про сутність, структуру, функції та механізми акмеолого-педагогічної культури;
 - розвиток професійної компетентності, показниками котрої виступають знання, навички, психологічні особливості, професійні позиції та акмеологічні інваріанти, здобуті та закріплені дошкільнятами, учнями, студентами у т.ч. й на заняттях з фізичного виховання у ВНЗ;
 - підвищення технологічної культури творчої праці, що дозволяє ефективно задіяти широке коло технологій, конкретних психотехнік, групотехнік та ін. (зокрема, на заняттях з фізичного виховання у ВНЗ);
 - використання можливостей, закладених у цілісному учбово-педагогічному процесі;
 - застосування всіх традиційних та інноваційних підходів з метою розвитку акмеолого-педагогічної культури підлеглого (малюка, школяра, студента ВНЗ), один з котрих полягає у ефективному морально-психологічному супроводженні повсякденної праці (навчання, тренування, а також відпочинку, розваг).
2. На думку авторів роботи, застосування зазначених вище підходів акмеології дозволить у майбутньому суттєво покращити систему фізичного виховання в Україні.

Список літератури

1. *Основы общей и прикладной акмеологии*/Редколл. А.А. Бодалев, А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина, Л.Г. Лаптев. — М.: РАГС и ВА им. Ф.Э. Дзержинского, 1995. — 388 с.

Надійшла до редакції 20.04.2008 р.

Канишевский С.М., Россипчук И.А., Човнюк Ю.В., Иванова Е.И., Иванов Е.А. Концептуальные основы акмеологии для усовершенствования системы физического воспитания в учебных заведениях Украины.

Работа посвящена тщательному установлению и анализу основных характеристик развития и самореализации человека, который занимается физической культурой, спортом с позиций системно-целостного подхода, а также основных функций акмеолого-педагогической культуры как самого человека, так и преподавателей, тренеров, воспитателей, методистов по физическому воспитанию, задействованных в учебно-воспитательном и учебно-тренировочном процессе этого человека.

Ключевые слова: концептуальные основы, акмеология, усовершенствование, система физического воспитания, учебные заведения Украины.

Kanishevsky S. M., Rossipchuk I. A., Chovnjuk Y. V., Ivanova E. I., Ivanov E. A. The conceptual background of akmeology for the improvement of the physical training system at the ukrainian educational offices

The accurate determination and analysis of the main human development and self realization characteristics during man's physical training and sport's activity are discussed according to the system's integrative approach. The main functions of the akmeologic and pedagogical cultures of the man and his teachers, coaches etc. who are operated at the physical training and educational processes of this man are investigated as well.

Key words: conceptual background, akmeology, improvement, system of physical education, Ukrainian educational offices.